

УДК 930 (477) В. Менчиць

М. Г. ГОРДИЙЧУК**ВОЛОДИМИР АМВРОСІЙОВИЧ МЕНЧИЦЬ (1837-1916): ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД НАПЕРЕДОДНІ СОТИХ РОКОВИН З ДНЯ СМЕРТІ**

У статті наведено історіографічний огляд діяльності В. Менчиця (1837-1916) - видатного етнографа, власника мережі книгарень, де поширювалася зокрема і українофільська література, члена Петербурзької, Київської та Єлисаветградської громад. Його постать є цікавою для дослідників, зокрема й через його родинні зв'язки із М. Грушевським. Проаналізовано фактори недостатньої уваги дослідників до колоритної постаті В. Менчиця. На жаль, його постать і надалі залишається поза увагою дослідників громадського руху і потребує актуалізації як цікавий і непересічний приклад життєвого шляху українофіла в XIX столітті.

Ключові слова: В. Менчиць, громадський рух, етнографія, історіографія, книгар, М. Грушевський, українофіли.

Вступ. Сучасні суспільно-політичні реалії спонукають до ґрунтовніших студій розвитку українського національного руху в XIX і XX століттях. Значний інтерес становить такий напрям історичних досліджень, як персоналістика. Завдяки їй розглядаються певні історичні події та явища крізь призму світосприйняття їх конкретною особистістю – творцем цих подій. Аналіз життєвого шляху та діяльності окремих постатей дає можливість глибше осмислити історичні явища, розкрити зміст та специфіку суспільних рухів.

Незважаючи на появу значної кількості ґрунтовних біографічних досліджень про діячів українського національного руху XIX-го століття, деякі постаті залишаються поза увагою дослідників. Серед них – постать Володимира Амвросійовича Менчиця (1817-1916).

Метою цього дослідження є аналіз історіографічних відомостей про життя і творчість В. А. Менчиця – видатного фольклориста, книгаря і учасника громадського руху, постать якого є малознаною в українській історіографії. Мережа із дванадцяти книгарень (переважно на Півдні України, хоча були книгарні в Києві та в Петербурзі), де можна було знайти, зокрема, й українофільську літературу, робить його важливою постаттю серед представників громадського руху XIX століття. Причетність В. Менчиця до діяльності Петербурзької, Київської та Єлисаветградської громад, активна робота щодо збирання етнографічних матеріалів є яскравим свідченням його демократичного і українофільського світогляду. М. С. Грушевський, чийм дядьком по материній лінії був В. Менчиць, зазначав, що «се був чи не єдиний активний українофіл в сім'ї моєї матері», людина «в широкому значенні слова, з українськими інтересами» [1, с.120-121].

Актуальність даної роботи викликана відсутністю ґрунтовних студій про В. Менчиця. Зважаючи на 100-ті роковини з дня смерті В. Менчиця та святкування 150-річчя з дня народження М. С. Грушевського в 2016 році запропонована стаття є своєрідним підсумком української історіографії в аспекті дослідження життя та діяльності В. Менчиця.

Виклад основного матеріалу. При житті В. Менчиця не було написано жодної статті про його наукову і громадську діяльність. Слід відзначити згадку в праці І. Франка про його внесок у збирання етнографічних матеріалів, що увійшли до збірника «Малороссийские предания и рассказы», виданого М. П. Драгомановим [2, с. 181] В Етнографічному огляді Імператорського товариства любителів природознавства антропології та етнографії при Московському університеті за 1895 рік наявна замітка про збічник Володимира Менчиця. В ній зазначено, що він був співробітником Південно-західного відділу Російського географічного товариства [3, с. 180]. Тотожні відомості про Володимира Менчиця знаходимо в примітці ґрунтовного етнографічного дослідження Степана Савченка [4, с. 219.]. Брошури написані В. Менчицем (були надруковані в 1876 р.) Микола Петров відніс до категорії «перекладних і оригінальних малоросійських брошур», що містять популярні відомості про сили природи, хвороби, мирові суди, повинності [5, с. 72; 6, с. 371].

Перші згадки про В. Менчиця, як намагання розповісти суспільству про діяльність цієї яскравої персони, знаходимо у невеликому некролозі, котрий в березні 1916 року розмістила газета «Киевская мысль». Автором некрологу, згідно досліджень С. Панькової, був відомий театрознавець, критик і публіцист Всеволод

© М. Г. Гордійчук, 2015

Чаговець [7, с. 425]. Згідно стислої характеристики, небіжчика названо відомим працівником в галузі народознавства Півдня Росії. Автор некрологу ставить В. Менчиця в один ряд із В. Антоновичем та М. Драгомановим за активну участь у роботі по збиранню та документації пам'яток народної творчості. Він вказує, що «його ім'я займає почесне місце серед діячів тоді ще молодого плеяди народоловців» [8, с. 3]. Тотожний некролог був надрукований в «Историческом вестнике» [9, с. 574].

Слід зазначити, що автор некролога був родичем другої дружини В. Менчиця. З яким особисто познайомився на початку 90-х років XIX ст. на одному із родинних свят. Як зазначав В. Чаговець, «Я побачив його вперше на початку 90-х років. Ми знали Неонілу Констянтинівну Менчиць і його дочок: Тамару і Олену. Не тільки знали, але навіть були далекими родичами і знали їх в близьких, родинних відносинах.» [10, арк. 10]. Згодом в 1920-х роках В. Чаговець збирав матеріали про життя і творчість В. Менчиця» [7, с. 425]. В. Чаговець у рукописах біографічних заміток про В. Менчиця написав, що відзначив цю смерть маленьким некрологом про «колишнього народника українофільського напрямку, про члена старої громади, про «драгоманівця», що вніс свою лепту в скарбницю української культури» [10, арк.10]. В. Чаговець зазначав, що знання у В. Менчиця «носили характер універсальний, особливо у всіх галузях, що мали відношення до України і її минулого. Це універсалізм книголюба, бібліофіла, яким був В. А. [Володимир Амвросійович – М. Гордійчук] весь час і видимими знаками якого була величезна бібліотека, перевезена ним уже в Київ після ліквідації «книгарні та бібліотеки-читальні» [10, арк.11].

Наступним етапом зацікавлення постаттю В. Менчиця стала діяльність Історичної секції ВУАН. Його персона зацікавила Постійну комісію по складанню біографічного словника діячів України. Її науковий співробітник О. Тулуб звертався 24 серпня 1923 року до О. Михалевича, відомого громадського діяча і близького друга Володимира Менчиця, аби він прислав «матеріали до біографій земляків – Тобілевичів, Ястребова, Менчиця...» [11, арк.1].

О. Михалевич, будучи важко хворим і в матеріальній скруті, писав О. Тулубу біографічні відомості про Менчиця, котрі вдалося відшукати в особовому фонді останнього в ІР НБУВ. Імовірно в цей час О. Михалевич надіслав у ВУАН спогади В. Менчиця про перебування М. Костомарова у Петербурзькій громаді, що були

надруковані в українознавчому двомісячнику «Україна» [12, с. 66-68]. Після смерті О. Михалевича 1 лютого 1925 року його син передав через О. Тулуба ВУАН рукописи свого батька [13, с. 165].

Все ж таки співробітникам Історичної секції вдалося написати статтю про В. Менчиця. Зробила це нештатна постійна співробітниця цієї секції Н. А. Бракер (працювала в Комісії історії Полудневої України та Комісії Новітньої історії України). Саме вона написала першу спеціальну розвідку про нього, що ґрунтувалася на спогадах його друзів. Дослідниця громадського руху Єлисаветграду (жила в сучасному Кіровограді) називає В. Менчиця «українським антиком Єлисавету-Зінов'їнська» [14, с. 196]. Н. Бракер вказує, що його етнографічні записи «становлять окрасу «Малорусских преданий» М. Драгоманова. Вона вперше зазначає про наявність його великої етнографічної збірки поміж матеріалів Етнографічної Комісії ВУАН. Дослідниця називає його віруючим філософом-моралістом типу Сковороди, «що кохався в тонкій діалектиці, і разом з тим природознавець, що любовно студіював природу, зокрема рослинну, що її переважно вживав при своєму безплатному лікуванню» [14, с. 197].

Цікаві відомості містить чернетка статті Н. Бракер. Зокрема вона зазначає, що В. Менчиць «був членом-кореспондентом Київського «Исторического Общества имени летописца Нестора» і вказує, що «IV-ий том «Трудов» цього товариства складається здебільшого з його матеріалів» [15, арк. 2]. Вказані відомості не були опубліковані в статті збірника «За сто літ», оскільки інформація не відповідала дійсності. Ймовірно, дослідниця мала на увазі IV том «Трудов» етнографічно-статистичної експедиції Південно-Західного відділу Російського Географічного Товариства під керівництвом Павла Чубинського [16]. В цьому томі знаходимо етнографічні матеріали, котрі, містяться в так званому збірнику Пантелеймона Куліша (ІР НБУВ, ф.1., справа № 22380), що є насправді збірником В. Менчиця.

У статті про О. Михалевича дослідниця називає Менчиця почесним членом українського гуртка в Єлисаветграді, що користувався великим авторитетом в галузі літературної праці і видавництва [13, с. 156]. Авторка називає його «Єлисаветградським Сковородою», подає інформацію про запис Опанасом Михалевичем спогадів В. Менчиця про М. Костомарова. Ґрунтуючись на свідченнях приятеля і кума О. Михалевича, М. Крижановського, Н. Бракер

вказує на можливість існування статті про В. Менчиця, котру написав Михалевич відразу після смерті етнографа, проте їй так і не вдалося відшукати її [13, с. 162].

Слід зазначити, що розвідки Н. Бракер були опубліковані в українознавчому збірнику «За століття» під редакцією М. Грушевського. Однією з провідних тем публікацій цього збірника була діяльність українських громад та їхніх осередків. Листування М. Грушевського демонструє шанобливу увагу до наполегливої праці дослідниці Н. Бракер зі збору матеріалів про представників громадівського руху Єлисаветграду [17, с. 242-243]. С. Панькова стверджує, що публікації про Менчиця на сторінках видань Історичної секції ВУАН появились з ініціативи М. Грушевського, котрий, був його племінником.

М. Грушевський, аналізуючи спогади В. Менчиця про Костомарова, зазначає, що ці мемуари «з особливою приємністю спиняються на консервативних рисах покійника [Костомарова – М. Гордійчук]» [18, с. 20]. Саме він найімовірніше є автором біографічної примітки про В. Менчиця, котра супроводжує публікацію його спогадів, записаних О. Михалевичем в 1893 р. Слід відзначити, що єдина хибна інформація в цій примітці – це дата смерті д – «1915» [12, с. 66].

К. Студинський у своїй статті про взаємини Галичини з Україною згадує лист А. Вахнянина до Д. Танячкєвича від 12 вересня 1868 року, де присутня згадка про перебування В. Менчиця у Відні. Його ім'я згадують поруч імен Ганни Барвінок, видавця Івана Білозерського та книгаря Імшенецького з Борзни, яких А. Вахнянин бачив у Відні. «І Івана Білозерського бачив я там у вічі, і Імшенецького (з Борзни), Менчиця, хоч мушу сказати, що окрім остатнього, другі ще дуже у аристократизмі любують собі...» [19, с. 32].

І. Житецький у статті про київську громаду у 60-х роках XIX століття називає В. Менчиця серед представників Петербурзької громади, що гуртувалися навколо редакції журналу «Основа». Його ім'я зазначено серед видатних діячів XIX століття – М. Костомарова, Т. Шевченка, В. Білозерського, В. Коховського, М. Стороженка, Я. Кухаренка, Д. Лебединцева, Г. Честахівського [20, с. 92].

Ймовірно єдиною спробою опублікувати етнографічні матеріали В. Менчиця була дослідницька робота співробітниць комісії історичної пісенності ВУАН Марії Жуковської.

Про плани щодо цієї публікації писав Михайло Грушевський [21, с. 294].

Політичні репресії в СРСР на початку 30-х років XX століття привели до закриття гуманітарних інституцій з українознавчим напрямом ВУАН. Ім'я В. Менчиця залишилось на десятиліття залишилось поза увагою дослідників.

З нагоди 50-річчя з дня смерті в журналі «Народна творчість та етнографія» вийшла невеличка замітка про В. Менчиця. Її автор Л. Стеценко переповідає фактологічний матеріал, котрий ми знаходимо у публікаціях Н. Бракер. Він вказує, що за життя Менчиця ніхто не поцікавився ні його біографією, ні зв'язками із видатними людьми, ні його внеском у фольклористику та етнографію [22, с. 87]. В іншій публікації автор констатує необхідність студій про наукову діяльність та спадщину В. Менчиця [23, с. 135]. Заклик дослідника так і не став у радянський період поштовхом до окремих спеціалізованих студій щодо внеску В. Менчиця у розвиток української етнографії XIX століття та його участі у громадівському русі другої половини XIX століття. В цьому контексті слід відзначити лиш згадку в статті М. Сиваченка про передачу П. Кулішем етнографічного збірника В. Менчиця І. Рудченку та про відповідні прохання І. Рудченка до В. Менчиця щодо дозволу користуватися цими матеріалами [24, с. 345]. Серед сучасних публікацій ми знаходимо низку згадок про В. Менчиця. Зокрема, згадку як про почесного члена єлисаветградського гуртку українофілів, як про члена Петербурзької громади [25, с. 127; 26, с. 70]. В. Менчиця називають «ходячою енциклопедією українського фольклору» [27, с. 106]. Його згадують в статтях як помічника В. Ястребова, видатного дослідника етнографії Півдня України, а також як про людину, що дала свої матеріали для збірника М. Драгоманова, С. Петров у своїй монографії про книжкову справу в Києві вказує існування друкарні В. Менчиця в Києві [28, с. 53; 29, с. 65; 30, с. 89].

Дослідниця Н. Романюк називає В. Менчиця надзвичайно цікавою особистістю. Вона зазначає, що його книгарня була оповита як радісними та і трагічними легендами [31, с. 102]. Н. Романюк відзначає великий внесок В. Менчиця у розвиток книгорозповсюдження в Єлисаветграді, називаючи його одним із найбільш оригінальних книгарів Єлисаветграду, стверджує, що він відкрив першу в Єлисаветграді книгарню [32, с. 221]. Дослідниця називає В. Менчиця одним із неформальних

редакторів-рецензентів І. Карпенка-Карого, оскільки він входив до «приятельського тріумвірату» – друзів Карпа Тобілевича [32, с. 222]. Про книгарню В. Менчиця в Херсоні, де можна було придбати українську літературу згадує у своїй статі Антоніна Мовчун [33, с. 38].

Ю. Пінчук згадує спогади В. Менчиця про М. Костомарова в контексті існування певних суперечностей між П. Кулішем і М. Костомаровим за часів їх діяльності в Петербурзькій громаді [34, с. 311-312].

Харківський дослідник-літературознавець Л. Ушкалов аналізує світогляд В. Менчиця. Він пише про своєрідне «сковоридинство», що домінує у його світосприйнятті і проявляється у піїтеті до природи, християнському моральному ригоризмі та прагненні «визволити духа з-під влади тіла» [35, с. 55]. Дослідник довіряє наведеним фактам Н. Бракер про світогляд В. Менчиця. Л. Ушкалов зазначає, що вона добре розумілася на філософських матеріях, оскільки вивчала й перекладала твори відомого неокантіанця А. Шпіра [35, с. 54].

Єдиною сучасною розвідкою про В. Менчиця можна вважати відомості про нього в монографії про родовід Михайла Грушевського «Я був їх старший син (рід Михайла Грушевського)». В цій монографії вперше було введено до наукового обігу інформацію, що була виявлена в метричних книгах та клірикових відомостях Михайлівської церкви містечка Вчорайше Сквирського повіту Київської губернії, а також у фонді Київської духовної семінарії [7, с. 427]. Пошукова робота дослідниці С. Панькової привела до виявлення нової раніше невідомої інформації про життя В. Менчиця, зокрема із листів його дочки Олени Володимирівної до дослідника В. Чаговця. С. Панькова, підсумовуючи наявні дослідження про В. Менчиця, зазначає, що складно скласти вичерпну біографію та презентувати у повному обсязі творчий доробок видатного етнографа. Проте, на її думку вимальовується портрет надзвичайно цікавої, самобутньої, непересічної у багатьох проявах особистості, яка переймалася духовним життям свого народу, цікавилася його культурою, історією, побутом [7, с. 428].

В рецензії на вищезгадану монографію О. Ясь називає В. Менчиця забутим українофілом та Єлисаветградським Сковородою, зазначаючи, що його ім'я і до сьогодні оповите таємничим, загадковим ореолом [36, с. 784].

Окремо слід відзначити студії над опублікованими етнографічними записами В. Менчиця. М. Драгоманов порівнює запис «Вірш

про багатого мужика Гаврила» і галицьке оповідання, що було надруковане у збірнику Садока Баронча «Bajki, Fraszki, Podania, Przyslowia I Piesni na Rusi» (Tarnopol, 1866) із європейськими сюжетними аналогами [37].

Ф. Сушицький детально аналізує легенду про Михайлика та Золоті Ворота, що була опублікована у збірнику М. Драгоманова [38, с. 20-22]. Аналізуючи цю ж саму легенду, М. Грушевський зазначає, що легенда записана його покійним дядьком Володимиром Менцицем в «особливо повній та інтересній формі» [39, с. 234].

Яскравим свідченням відсутності студій щодо діяльності В. Менчиця є статті про нього в енциклопедичних виданнях. Автором однієї із них є дослідник С. Білокінь, котрий також опублікував спогади М. Грушевського, в яких історик згадує про свого дядька. В цій статті не вказана причетність В. Менчиця до громадівського руху [40]. С. Білоконь також написав замітку і в «Українську літературну енциклопедію», згадавши в ній літературний твір «Волинська повість про «Шукай-добро» господаря» Автор зазначає, що в Менчиця був псевдонім «Господар» [41]. Ця теза є помилковою, не підтверджується наявними джерелами і пов'язана із невірними прочитанням назви вищезначеного літературного твору В. Менчиця.

Фактичним передруком із замітки С. Білоконя в «Українській літературній енциклопедії» є відомості в сучасному енциклопедичному виданні про Ружинщину Г. Махоріна [42]. Найменшою є замітка в «Енциклопедії українознавства», автори якої зазначають, що він був членом Петербурзької та Єлисаветградської громади, не згадуючи про його можливу причетність до діяльності Київської Старої громади [43]. Найсучаснішу біографічну замітку ми знаходимо в «Енциклопедії історії України», проте і вона не висвітлює участі В. Менчиця в громадівському русі та інші аспекти його діяльності [44].

Висновки дослідження. За століття з дня смерті В. Менчиця українські дослідники спромоглися лишень кількадесят згадок і декілька спеціалізованих статей про В. Менчиця. Завдяки згортанню українознавчих студій в СРСР наприкінці 20-х років ХХ століття ім'я В. Менчиця як і багатьох інших яскравих представників українського національного руху зникло з українознавчих досліджень. На жаль, його постать і надалі залишається поза увагою дослідників громадівського руху ХІХ століття і

потребує актуалізації як цікавий і непересічний приклад життєвого шляху українофіла в XIX

Список літератури: 1. *Грушевський М. С.* Споми́ни. Публікація С. Білоко́ня / *М. С. Грушевський* // Київ. – 1988. – № 9. – С. 115-149. 2. *Франко І. Я.* Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 / *І. Я. Франко.*

етнографіи, состоящаго при Московском Университете. – 1895. – № 3. – 182 с. 4. *Савченко С. В.* Русская народная сказка (История собрания и изучения) / *С. В. Савченко.* – Киев, 1914. – 544 с. 5. *Петров Н. И.* Очерки из истории украинской литературы. V. Новейшая украинская литература / *Н. И. Петров* // Исторический вестник. – Т. 13. – СПб, 1883. – С. 70-112. 6. *Петров Н. И.* Очерки истории украинской литературы XIX столетия / *Н. И. Петров.* – Киев, – 1884. – 474 с. 7. *Кучеренко М.* Я був їх старший син (рід Михайла Грушевського) / *М. Кучеренко, С. Панькова, Г. Шевчук.* – Київ, 2006. – 662 с. 8. *Чаговець В.* Владимир Амвросиевич Менчиц (некролог) / *В. Чаговець* // Киевская мысль. – 1916. – 20 марта. – № 80. – С. 3. 9. *Чаговець В.* Владимир Амвросиевич Менчиц (некролог) / *В. Чаговець* // Исторический вестник. – 1916. – Май, № 15. – С. 574. 10. *IP НБУВ*, Ф. X, спр. 30728. – 26 арк. 11. *IP НБУВ*, ф. 209, спр. 37. – 1 арк. 12. *Костомаров в петербургській громаді 1860-х.* З спо́минів Вол. Менчи́ця (Спогади записані А. Михалечем) // Україна. Науковий двохмісячник українознавства. – 1925. – кн. 3. – 1925. – С. 66-68. 13. *Бракер Н.* Опанас Іванович Михалевич 1848-1925 рр. / *Н. Бракер* // За сто літ. Матеріали з громадського й літературного життя України XIX і початків XX століття. – 1930. – кн. 6. – С. 153-165. 14. *Бракер Н.* Володимир Амвросійович Менчи́ц (1937-1916) / *Н. Бракер* // За сто літ. Матеріали з громадського й літературного життя України XIX і початків XX століття. – 1929. – кн. 4. – С. 196-200. 15. *IP НБУВ*, фонд X, Спр. 14679. – 13 арк. 16. *Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский Край*, снаряженной Императорским Русским Географическим Обществом. Юго-Западный Отдел: Материалы и Исследования, Собранные П. П. Чубинским. – Т. 4. – СПб, 1877. – 716 с. 17. *Панькова С.* «За сто літ»: Показчик змісту / *С. Панькова, Г. Шевчук* // Український археографічний щорічник. – Т. 13/14. – Київ, 2006. – С. 240-287. 18. *Грушевський М. С.* Костомаров і новітня Україна. В сорокові роковини / *М. С. Грушевський* // Україна. Науковий двохмісячник українознавства. – 1925. – кн. 3. – 1925. – С. 3-20. 19. *Студинський К. Й.* До історії взаємин Галичини з Україною в рр. 1860-1873 / *К. Й. Студинський* // Україна: науковий двохмісячник українознавства. – 1928. – Кн. 2. – С. 6-40. 20. *Житецький І.* Київська громада за 60-х років / *І Житецький* // Україна: науковий двохмісячник українознавства. – 1928. – Кн. 1. – С. 91-125. 21. *Грушевський М. С.* Діяльність Історичної секції при Всеукраїнській Академії наук та

столітті, таємниці якого і досі є недослідженими.

– Львів, 1910. – 448 с. 3. *Этнографическое обозрение.* Издание Этнографического отдела Императорского общества любителей естествознания, антропологии и

зв'язаних з нею історичних установ Академії в рр. 1929-1930 / *М. С. Грушевський.* – Київ, –1993. – С. 269-296. 22. *Стеценко Л. В.* В. А. Менчиць (до 50-річчя з дня смерті) / *Л. В. Стеценко* // Народна творчість та етнографія. – 1966. – № 2. – С. 87-88. 23. *Стеценко Л. В.* Забута сторінка минулого / *Л. В. Стеценко* // Дніпро. – 1967. – № 3. – С. 132-135. 24. *Сиваченко М. Є.* Іван Рудченко як збирач і публікатор українських народних казок / *М. Є. Сиваченко* // Літературознавчі та фольклористичні розвідки. – Київ: Наукова думка, 1974. – С. 337-401. 25. *Філоретова Л.* Єлисаветградська громада / *Л. Філоретова* // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Київ, 2012. – Вип. 9. (Серія № 6: Історичні науки). – С. 123-130. 26. *Клер І. Г.* Петербурзька українська громада у дослідженнях істориків другої половини XIX століття – початку XX століття / *І. Г. Клер* // Вісник Маріупольського державного університету. Серія: історія, політологія, 2013. – вип. 7-8. – С. 70-75. 27. *Босий О.* Дослідник Степової України / *О. Босий, Л. Боса* // Народна творчість та етнографія. – 2005. – № 3. – С. 105-109. 28. *Волос О. В.* Краєзнавча діяльність науковців та земських установ з дослідження етнічного складу населення Херсонської губернії (друга третина XIX – поч. XX ст.) / *О. В. Волос* // Етнічна історія народів Європи. 36. наук. Праць. – Вип. 25. – Київ, 2008. – С. 51-57. 29. *Наумовська О.* Михайло Драгоманов – упорядник та дослідник народної прози / *О. Наумовська* // Вісник львівського університету. Серія філологія. – 2009. – Вип. 47. – С. 63-74. 30. *Петров С. С.* Книжкова справа в Києві / *С. С. Петров.* – Київ, 2002. – 376 с. 31. *Романюк Н. С.* Видавнича справа в Єлисаветграді: [монографія] / *Н. С. Романюк.* – Київ: КВЦ, 2014. – 156 с. 32. *Романюк Н. С.* Книгорозповсюдження в Єлисаветграді наприкінці XIX – на початку XX ст. / *Н. С. Романюк* // Наукові записки інституту журналістики. – Т. 55. – 2014. – квітень-червень. – С. 221-224. 33. *Мовчун А. І.* Народнопросвітні обрії Бориса Грінченка / *А. І. Мовчун* // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (VII Грінченківські читання). – Київ, 2014. – С. 36-54. 34. *Пінчук Ю. А.* Спогади Катерини Юнге про Тараса Шевченка і Миколу Костомарова : історико-біографічне значення / *Ю. А. Пінчук* // Вибрані студії з костомаровознавства. – Київ: Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського АН України, 2012. – С. 305-321. 35. *Ушкалов Л. В.* Людина межі: Сковорода в рецепції Михайла Драгоманова / *Л. В. Ушкалов* // Сковорода, Шевченко, фемінізм...: Статті 2010-2013 років. – Харків: Майдан, 2014. – С. 49-62. 36. *Ясь О. В.*

Михайло Грушевський у колі родинного середовища (Кучеренко М. О., Панькова С. М., Шевчук Г. В. Я був їх старший син (рід Михайла Грушевського) / Наук. ред. Л. Винар; відп. за випуск Т. Хоменко. – Київ: Вид-во «Кий», 2006. – 662 с.) / О. В. Ясь // Український археографічний щорічник. – 2007. – №12. – С. 780-784. **37.** Драгоманов М. П. Два українських «фабльо» та їх джерела. Нарис з історії загальної порівняльної літератури / М. П. Драгоманов // Розвідки Михайла Драгоманова про українську народно словесність і письменство. – Львів, 1900. – Т. 2. – С.66-94. **38.** Сушицький Ф. П. До історії поетичних оповідань про Михайлика й золоті ворота та про Батія / Ф. П. Сушицький // Записки історико-філологічного відділу. Всеукраїнської академії наук. – кн. II-III (1920-1922). – Київ, 1923. – С. 3-28. **39.** Грушевський М. С. Історія української літератури : В 6 т. 9 кн. – Т. 4. – Кн. 1 / упоряд. О. М. Таланчук; Приміт. С. К. Росовецького. – Київ: Либідь, 1994. – 336 с. **40.** Білокінь С. І. Менчиць Володимир Амвросійович / С. І. Білокінь // Українська радянська енциклопедія. – Київ, 1981. – Т. 6. – С. 459. **41.** Білокінь С. І. Менчиць (Менчиц) Володимир Амвросійович / С. І. Білокінь // Українська літературна енциклопедія: В 5-ти т. – Т. 3 : К-Н. – Київ, 1995. – С. 342. **42.** Махорін Г. Л. Ружинщина в іменах (Мала енциклопедія) / Г. Л. Махорін. – Житомир: ПП «Рута», 2011. – 172 с. **43.** Менчиць Володимир // Енциклопедія українознавства. Перевидання в Україні. – Львів, 1994. – Т. 4. – С. 1520. **44.** Скрипник П. І. Менчиць Володимир Амвросійович / П. І. Скрипник // Енциклопедія історії України: У 10 т. – Т. 6.: Ла-Мі. – Київ: Наук. думка, 2009. – С. 617.

Bibliography (transliterated): 1. Hrushevskyy, M. S. *Spotnyu*. Publikatsiya S. Bilokonya. – M. S. Hrushevskyy. – Kyiv. – 1988. – Ed. 9. – 115-149. Print. 2. Franko, I. Y. *Narys istoriyi ukrajins'ko-rus'koyi literatury do 1890*. – I. Y. Franko. – Lviv, 1910. – 448. Print. 3. *Jetnograficheskoe obozrenija*. Izdanie Jetnograficheskago otdela Imperatorskago obshhestva ljubitelej estestvoznaniya, antropologii i jetnografii, sostojashhago pri Moskovskom Universitete. – 1895. – Ed. 3. – 182. Print. 4. Savchenko, S. V. *Russkaya narodnaya skazka (Ystoriya sobraniya y uzucheniya)*. – S. V. Savchenko. – Kyiv, 1914. – 544. Print. 5. Petrov, N. I. *Ocherki iz istorii ukrainskoj literatury*. V. Novejshaja ukrainskaja literatura. – N. I. Petrov. – Istoricheskij vestnik. – Vol. 13. – SPb, 1883. – 70-112. Print. 6. Petrov, N. I. *Ocherki istorii ukrainskoj literatury XIX cent.* – N. I. Petrov. – Kyiv, – 1884. – 474. Print. 7. Kucherenko, M. *Ya buv yikh starshyy syn (rid Mykhayla Hrushevs'koho)*. – M. Kucherenko, S. Pan'kova, H. Shevchuk. – Kyiv, 2006. – 662. Print. 8. Chagovec, V. *Vladimir Amvrosievich Menchic (nekrolog)*. – V. Chagovec'. – Kievskaja misl'. – 1916. – 20 marta. – Vol. 80. – 3. Print. 9. Chagovec, V. *Vladimir Amvrosievich Menchic (nekrolog)*. – V. Chagovec'. – Istoricheskij vestnik. – 1916. – Maj, Vol. 15. – 574. Print. 10. *IR NBUV*, F. X, spr. 30728. – 26. 11. *IR NBUV*, f. 209, spr. 37. – 1. 12. *Kostomarov v peterburz'kij hromadi*

1860. Z spomyniv Ed. Menchytysya (Spohady zapysani A. Mykhalechem). – Ukrayina. Naukovyy dvokhmisyachnyk ukrajinoznavstva. – 1925. – Vol. 3. – 1925. – 66-68. Print. 13. Braker, N. *Opanas Ivanovych Mykhalevych 1848-1925*. – N.Braker. – Za sto lit. Materialy z hromads'koho y literaturnoho zhyttya Ukrayiny XIX i pochatkiv XX centuries. – 1930. – Vol. 6. – 153-165. Print. 14. Braker, N. *Volodymyr Amvrosiyovych Menchytys (1937-1916)*. – N.Braker. – Za sto lit. Materialy z hromads'koho y literaturnoho zhyttya Ukrayiny XIX i pochatkiv XX cent. – 1929. – Vol. 4. – 196-200. Print. 15. *IR NBUV*, fond 10, Spr. 14679. – 13. 16. *Trudy jetnograficheskostatisticheskoy jekspedicii v Zapadno-Russkij Kraj, Snarjazhennoj Imperatorskim Russkim Geograficheskim Obshhestvom. Jugo-Zapadnij Otdel: Materialy i Issledovanija, Sobrannye P. P. Chubinskim*. – Vol. 4. – SPb, 1877. – 716. Print. 17. Pan'kova, S. “*Za sto lit*”: Pokazhchyk zmistu. – S. Pan'kova, H. Shevchuk. – Ukrayins'kyy arkheohrafichnyy shchorichnyk. – Vol. 13/14. – Kyiv, 2006. – 240-287. Print. 18. Hrushevs'kyy, M. S. *Kostomarov i novitnya Ukrayina. V sorokovi rokovyny*. – M. S. Hrushevs'kyy. – Ukrayina. Naukovyy dvokhmisyachnyk ukrajinoznavstva. – 1925. – Vol. 3. – 1925. – 3-20. Print. 19. Studyn'skyy, K. Y. *Do istoriyi vzaemyn Halychyny z Ukrayinoyu v 1860-1873 year*. – K. Y. Studyn'skyy. Ukrayina : naukovyy dvokhmisyachnyk ukrajinoznavstva. – 1928. – Vol. 2. – 6-40. Print. 20. Zhytets'kyy, I. *Kyyivs'ka hromada za 60-kh rokiv*. – I Zhytets'kyy. – Ukrayina: naukovyy dvokhmisyachnyk ukrajinoznavstva. – 1928. – Vol. 1. – 91-125. Print. 21. Hrushevskyy, M. S. *Diyalnist Istorychnoyi sektsiyi pry Vseukrajins'kij Akademiyi nauk ta zv'yazanykh z neyu istorychnykh ustanov Akademiyi v 1929-1930*. – M. S Hrushevskyy. – Cokhan P., Ul'yanovskyy V., Kirzhayev S. M. S. Hrushevs'kyy i Asademia: Ideya, zmahannya, diyal'nist. – Kyiv, –1993. – 269-296. Print. 22. Stetsenko, L. V. V. A. *Menchytys' (do 50-richchya z dnya smerti)*. – L. V. Stetsenko. – Narodna tvorchist' ta etnohrafija. – 1966. – Vol. 2. – 87-88. Print. 23. Stetsenko, L. V. *Zabuta storinka mynuloho*. – L. V. Stetsenko. – Dnipro. – 1967. – Vol. 3. – 132-135. Print. 24. Syvachenko, M. Y. *Ivan Rudchenko yak zbyrach i publikator ukrajins'kykh narodnykh kazok*. – M. Y. Syvachenko. – Syvachenko M. Y. Literaturoznachchi ta fol'klorystychni rozvidky. – Kyiv: Naukova dumka, 1974. – 337-401. Print. 25. Filoretova, L. *Yelysavethrads'ka hromada*. – L. Filoretova. – Naukovyy chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. – Kyiv, 2012. – Vol. 9. (Seriya 6: Istorychni nauky). – 123-130. Print. 26. Klyer, I. H. *Peterburz'ka ukrajins'ka hromada u doslidzhennyakh istoriyiv druhoj polovyny XIX – pochatku XX cent.* – I. H. Klyer. – Visnyk Mariupol'skoho derzhavnogo universytetu. Seriya: istoriya, politolohiya, 2013. – Vol. 7-8. – 70-75. Print. 27. Bosyy, O. *Doslidnyk Stepovoyi Ukrayiny*. – O. Bosyy, L. Bosa. – Narodna tvorchist' ta etnohrafija. – 2005. – Vol. 3. – 105-109. Print. 28. Volos, O. V. *Krayeznavcha diyal'nist' naukovtsiv ta zems'kykh ustanov z doslidzhennya etnichnogo skladu naseleennya Khersons'koyi huberniyi (druha tretyna XIX – pochatku XX cent.)*. – O. V. Volos. – Etnichna istoriya narodiv

- Yevropy. Zb. nauk. Prats'. – Vol. 25. – Kyiv, 2008. – 51-57. Print. **29**. Naumovs'ka, O. *Mykhaylo Drahomanov – uporyadnyk ta doslidnyk narodnoyi prozy*. – O. Naumovs'ka. – Visnyk l'vivs'koho universytetu. Seriya filologia. – 2009. – Vol. 47. – 63-74. Print. **30**. Petrov, S. S. *Knyzhkova sprava v Kyievi*. – S. S. Petrov. – Kyiv, 2002. – 376. Print. **31**. Romanyuk, N. S. *Vydavnycha sprava v Yelysavethradi: [monohrafiya]*. – N. S. Romanyuk. – Kyiv: KVITs, 2014. – 156. Print. **32**. Romanyuk, N. S. *Knyhorozpovsyudzhennya v Yelysavethradi naprykintsi XIX – na pochatku XX cent.* – N. S. Romanyuk. – Naukovi zapysky instytutu zhurnalistyky. – Vol. 55. – 2014. – kviten'-cherven'. – 221-224. Print. **33**. Movchun, A. I. *Narodnoprosvitni obriyi Borysa Hrinchenka*. – A. I. Movchun. – Materialy Vseukrayins'koyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi (VII Hrinchenkivs'ki chytannya). – Kyiv, 2014. – 36-54. Print. **34**. Pinchuk, Y. A. *Spohady Kateryny Yunhe pro Tarasa Shevchenka i Mykolu Kostomarov: istoryko-biografichne znachennya*. – Y. A. Pinchuk. – Pinchuk Yuriy. Vybrani studiyi z kostomarovoznavstva. – Kyiv: Instytut ukrayins'koyi arkhеografiyi ta dzhereloznavstva imeni M. S. Hrushevs'koho AN Ukrayiny, 2012. – 305-321. Print. **35**. Ushkalov, L. V. *Lyudyna mezhi: Skovoroda v retseptsiyi Mykhayla Drahomanova*. – L. V. Ushkalov. – Skovoroda, Shevchenko, feminizm...: Statti 2010-2013. – Kharkiv: Maydan, 2014. – 49-62. Print. **36**. Yas, O. V. *Mykhaylo Hrushevs'kyy u koli rodynnoho seredovyshcha* (Kucherenko M. O., Pan'kova S. M., Shevchuk, H. V. Ya buv yikh starshyy syn (rid Mykhayla Hrushevs'koho). – Ed. L. Vynar; vidp. za vypusk T. Khomenko. – Kyiv: Ed. Kyi, 2006. – 662. – Ukrayins'kyy arkhеografichnyy shchorichnyk. – 2007. – Vol. 12. – 780-784. Print. **37**. Drahomanov, M. P. *Dva ukrayins'kykh «fablio» ta yikh dzherela*. Narys z istoriyi zahal'noyi porivnyal'noyi literatury. – M. P. Drahomanov. – Rozvidky Mykhayla Drahomanova pro ukrayins'ku narodnyu slovesnist' i pys'menstvo. – Lviv, 1900. – Vol. 2. – 66-94. Print. **38**. Sushyts'kyy, F. P. *Do istoriyi poetychnykh opovidan' pro Mykhaylyka y zoloti vorota ta pro Batyya*. – F. P. Sushyts'kyy. – Zapysky istoryko-filolohichnoho viddilu. Vseukrayins'koyi akademiyi nauk. – Vol. II-III (1920-1922). – Kyiv, 1923. – 3-28. Print. **39**. Hrushevs'kyy, M. C. *Istoriya ukrayins'koyi literatury: V 6 Vol.* – Vol. 4. – 1. – Ed. O. M. Talanchuk; Prymit. C. K. Rosovets'koho. – Kyiv: Lybid', 1994. – 336. Print. **40**. Bilokin, S. I. *Menchyts' Volodymyr Amvosiyovych / S. I. Bilokin'*. – Ukrayins'ka radyans'ka entsyklopediya. – Kyiv, 1981. – Vol. 6. – 459. Print. **41**. Bilokin, S. I. *Menchyts' (Menchyts) Volodymyr Amvosiyovych*. – S. I. Bilokin'. – Ukrayins'ka literaturna entsyklopediya : V 5 Vol. – Vol. 3. – Kyiv, 1995. – 342. Print. **42**. Makhorin, H. L. *Ruzhynshchyna v imenakh (Mala entsyklopediya)*. – H. L. Makhorin. – Zhytomyr: PP «Ruta», 2011. – 172. Print. **43**. Menchyts, Volodymyr. – *Entsyklopediya ukrayinoznavstva*. Perevydannya v Ukrayini. – Lviv, 1994. – Vol. 4. – 1520. Print. **44**. Skrypnyk, P. I. *Menchyts' Volodymyr Amvosiyovych*. – P. I. Skrypnyk. – Entsyklopediya istoriyi Ukrayiny : U 10 Vol. – Vol. 6. – Kyiv: Nauk. dumka, 2009. – 617. Print.

Надійшла (received) 05.11.2015

Гордійчук Мирон Григорович, аспірант, КНУ імені Т. Шевченка, Київ; тел.: +380985210268; e-mail: myronio1991@gmail.com.

Gordiychuk Miron, PhD of the Taras Shevchenko National University of Kyiv; Tel.: +380985210268; e-mail: myronio1991@gmail.com.

УДК 930 (477) В. Менчиць

Володимир Амвросійович Менчиць (1837-1936): історіографічний огляд напередодні сотих роковин з дня смерті / М. Г. Гордійчук // Вісник НТУ «ХП». Серія: Актуальні проблеми історії України. – Харків: НТУ «ХП». – 2015. – № 56 (1165). – С. 13–20. Бібліогр.: 44 назв. – ISSN 2079-0813.

У статті наведено історіографічний огляд діяльності В. Менчиця (1837-1916) - видатного етнографа, власника мережі книгарень, де поширювалася зокрема і українофільська література, члена Петербурзької, Київської та Єлисаветградської громад. Його постать є цікавою для дослідників, зокрема й через його родинні зв'язки із М. Грушевським. Проаналізовано фактори недостатньої уваги дослідників до колоритної постаті В. Менчиця. На жаль, його постать і надалі залишається поза увагою дослідників громадівського руху і потребує актуалізації як цікавий і непересічний приклад життєвого шляху українофіла в ХІХ столітті.

Ключові слова: В. Менчиць, історіографія, громадівський рух, етнографія, українофіли, книгар, М. Грушевський.

УДК 930 (477) В. Менчиць

Владимир Амвросиевич Менциц (1837-1936): историографический обзор накануне сотой годовщины со дня смерти / М. Г. Гордийчук // Вісник НТУ «ХП». Серія: Актуальні проблеми історії України. – Харків: НТУ «ХП». – 2015. – № 56 (1165). – С. 13–20. Бібліогр.: 44 назв. – ISSN 2079-0813.

В статье приведены историографический обзор деятельности В. Менциц (1837-1916) - выдающегося этнографа, владельца сети книжных магазинов, где распространялась в том числе и украинофильская литература, члена Петербургской, Киевской и Елисаветградской громад. Фигура В. Менциц интересна для исследователей, в том числе и из-за его родственныеъх связей с М. Грушевским. Проанализированы факторы отсутствия должного внимания исследователей к колоритной фигуры В. Менциц.

Ключевые слова: В. Менциц, историография, громадовское движение, этнография, украинофилы, книжник, М. Грушевский.

UDC 930 (477) V. Menchyts

Volodymyr Menchyts (1837-1936): historiographic review before the 100th death anniversary / M. G. Gordijchuk // Bulletin of NTU “KhPI”. Series: Actual Problems of the History of Ukraine. – Kharkiv: NTU “KhPI”, 2015. – № 56 (1165). – P. 13–20. – Bibliogr.: 44. – ISSN 2079-0813.

The article presents historiographic review of the activity of Volodymyr Menchyts (1837-1916) – an outstanding ethnographer, the owner of bookshop chain which spread in particular the Ukrainophile literature, the member of the Southwestern Branch of the Imperial Russian Geographical Society, the participant of Petersburg, Kyiv and Yelysavethrad hromadas. V. Menchyts is significant for scientists especially because of his kindred relationship with Mykhailo Hrushevsky (he was Mykhailo Hrushevsky's uncle on his mother's side). We analyse factors of absence of scientists' proper attention to racy figure of V. Menchyts that deserves the well-grounded monographic research. We present the periods of the study of Volodymyr Menchyts' figure: 1920-1930's, the next Soviet period and mentioning in modern Ukrainian historiography. This work is devoted to 100 anniversary of V. Menchyts' death.

Keywords: V. Menchyts, historiography, hromada movement, ethnography, Ukrainophiles, bookseller, M. Hrushevsky.